

i den største og folkerigeste nederlandske provins, Nord-Holland, der tidligt blev urbaniseret, omfattede det først industrialiserede landbrugsområde i Nederlandene og havde en varieret økonomisk og social struktur.

I overensstemmelse med denne målsætning er bogen opbygget. I en kort indledning skildres miljøet, de forvaltningsmæssige og geografiske rammer og områdets historisk-geografiske tilstand og udvikling. Dernæst følger i første hovedafsnit en række kapitler om befolkningen. Her opstilles arbejdets problematik, idet den demografiske udvikling og de demografiske forhold er udgangspunktet for arbejdet. Kildematerialet gennemgås og faktorer som dødelighed, fødselstal, ægteskaber og vandringer diskuteres som baggrund for skildringen af den kraftige demografiske og økonomiske ekspansion i tiden 1500–1650, en udvikling, der blev afbrudt af stagnation og nedgang og en betragtelig affolkning. I andet hovedafsnit analyseres befolkningens erhvervsforhold, erhvervsfordelingen m.m., og på grundlag af de indvundne resultater med hensyn til betydningen af de enkelte erhvervsgrupper skildres i tredje og sidste hovedafsnit dels en række af de mere betydningsfulde ikke-agrare erhverv som skibsfart, fiskeri, skibsbyggeri, savmølleri og træhandel, lærredsvæveri, papirfabrikation m.m., dels de agrare erhverv. Udviklingslinjen er den samme som for befolkningen: stilstand og nedgang, med næsten ophør for skibsbyggeriet, hvalfangsten og fiskeindustrien og alvorlige vanskeligheder for lærredsvæveriet, savmøllerne og landbruget, de sidste øget gennem gentagne kvægstæppestidemier.

Forståelsen af den omfangsrige tekst støttes af tabelbilag, kort, diagrammer og luftfotos i bilagsbindet (deel III), der også rummer noter og henvisninger, en omfattende litteraturliste og stednavneregister.

Gennem sine problemstillinger og diskussionen af demografiske og erhvervsøkonomiske forhold, herunder faktorer som familiestørrelse, husstandstal, forholdet mellem den totale og den erhvervsaktive befolkning o.s.v., er van der Woudes bog af betydelig interesse også for danske læsere. Man kunne dog have ønsket en klarere disposition af fremstillingen, der i for høj grad synes styret af materialet. Med arbejdets afgrænsning til de demografiske og erhvervsøkonomiske forhold savner man også de afsnit, der må stå som det egentlige mål for en regional undersøgelse, en lokalsamfundsanalyse: analysen og skildringen af de sociale forhold. Van der Woude begrundet selv mangelen af et afsnit om formuestrukturen »hovedsagelig i arten af det hollandske kildemateriale«, men går uden om de mange andre variable, der kan danne udgangspunkt for analyser af de forskellige befolkningsgruppers forhold til hinanden og deres muligheder i tilværelsen.

Ole Degn

NYERE TID

Erik Reitzel-Nielsen: The Danish Order of Saint John since the Reformation. Krohn, Kbh. 1976.

Under denne titel har »The Danish Order of St. John« udgivet en lille bog om ordens forhold i Danmark frem til vore dage, og læseren får herigennem et godt indblik i hele perioden.

Uden at gå ind i en faglig-historisk kritik bør der imidlertid gøres nogle bemærkninger til afsnittet om den nuværende ordens legalitet, idet forfatteren desværre i en indigneret tone argumenterer herfor ved at gennemgå reglerne for, hvornår man er en juridisk person. Herom hersker ingen tvivl, men da dette jo alt andet end statuerer, at man så er en legal ridderorden, kunne der være grund til at se på, hvorledes en sådan overhovedet konstitueres.

Da et ridderskab alle dage har været noget attråværdigt, må det følge af forholdets natur, at man ikke ved privat viljesakt kan »slå sig selv« til ridder, men at der må en konstitutiv akt til – at denne må komme »oppefra« gennem et kompetent organ. Herom har næppe været tvivl i europæisk statsretlig tankegang i de sidste 1000 år, idet man skal meget langt tilbage i tiden, førend adelen bare udspringer af sig selv (smh. Uradel ctr. Briefadel).

Udgangspunktet bliver derfor, at ridderskab må tildeles én, og grundlaget herfor må være den folkeretlige suverænitet, således at man må vende sig imod de anerkendte territorialstater samt hvad der må sidestilles hermed:

- A 1) Monarker, fyrster eller præsidenter i folkeretligt anerkendte territoriale stater (ex.: Kongeriget Danmark).
- A 2) Paven qua overhoved for Den Katholske Kirke, der som sådan besidder folkeretlig suverænitet (handleevne).
- A 3) Den Souveræne Militære Malteserorden (Moderordenen i Rom), der ligeledes er folkeretligt »anerkendt«.

Kun den suveræne statsmagt kan være grundlaget for constitution af ridderskaber – og først når sådan foreligger, kan den pgl. ordens leder (Mester) tildele andre ridderlaget. Selvbestaltede ordner kan ingen kompetence have i så henseende, da man som nævnt ikke kan slå sig selv til ridder.

Da ordner kan virke i flere lande, kan man næppe stille krav om en konstitutiv akt fra den egne monark, hvorfor ordner således kan være legale på andet grundlag – hvor følgende muligheder kan opstilles:

- B 1) Afdelinger af legale udenlandske ordner, typisk et til disse hørende dansk priorat eller komturi.
- B 2) Sammenslutninger af et vist antal riddere (herværende) af et udenlandsk ordenskomturi.
- B 3) Genopståen gennem berettigede riddere fra en henslumrende eller lokalt opløst ordensgren.
- B 4) En national ordensprovincs' løsrivelse fra sit overordnede led i udlandet.

Idet legaliteten B 1)-gruppen incl. er utvivlsom, kan de øvrige være mere tvivlsomme. B 2) er her særlig betænkelig, da eget ridderskab ikke i sig selv berettiger til at optage andre – hvorfor en orden kan få svært ved at leve videre på dette grundlag alene. Ved B 3) er der historisk præcedens, idet den Britiske Johanniterorden i 1831 genoplivedes gennem nogle engelske riddere fra den opløste franske Tunge – ligesom den preussiske orden i 1852 ved kongens mellemkomst genoplivedes på denne måde. Et særligt eksempel ses tillige af Det Kejserslige Russiske Storpriorats genopståen i Paris i 1928 gennem efterkommere af de arvelige komturer fra før 1817. B 4)-situationen må ligeledes anses fuld legal, idet ingen vel vil benægte den svenske eller nederlandske johanniterordens legalitet – uanset disse indtil 1945/46 var kommandanturer under den tyske orden og dens Herrenmeister.

Som yderligere legalitetsmuligheder kan eventuelt anføres:

- C 1) Kongelig konfirmeret fundats.
- C 2) Kongeligt protektorskab,

men disse har næppe selvstændig betydning, smh. A 1)-gruppen.

Når først spørgsmålet om ridderorden er besvaret bekræftende, kan man gå videre med spørgsmålet om tilknytningen til Johanniter-Malteser-Ordenen – og det må her være

således, at hvert enkelt led må være fuld legalt, således at en slægtslinie kan føres tilbage til Moderordenen. Stammer man fra en selvbestaltet orden, holder kontinuiteten ikke, og man kan derfor ikke med rette betegne sig som en legal videreførelse af den oprindelige Malteserorden, som den kendes i Jerusalem, Acre, Rhodos og Malta.

F. Skougaard Hansen

Jürgen Wiegandt: Die Merchants Adventurers' Company auf dem Kontinent zur Zeit der Tudors und Stuarts. Beiträge zur Sozial- und Wirtschaftsgeschichte, hrsg. v. W. Koppe, Band 4. Kiel, Kommissionsverlag W. G. Mühlau 1972. 229 s. DM 16.

Jürgen Wiegandts lille bog prætenderer ikke at bringe nye forskningsresultater, men alene at sammenfatte de mange monografiske undersøgelser, der som både udgiveren og forfatteren betoner har været nødvendige på lokalt plan eller over kortere tidsperioder, til en oversigt (snarere end en syntese) over *The Merchants Adventurers'* organisationsformer og handelsaktivitet på kontinentet. Trods titlen forfølger forfatteren 'kompagniets' forstadier fra senmiddelalderens løse korporationsformer via den faste organisation i det 16. århundrede til den endelige nedgang i 1600-tallet, da konkurrence fra *interlopers* og nye varesorter (*new draperies*) og regeringsmagtens indgreb afslørede uholdbarheden i de organisationsformer, som det regulerede kompagni stædigt fastholdt. I den udstrækning bogen har en tese, ligger den – måske lidt for tilspidset – i, at *the Merchants Adventurers* »måtte vige for en ny nationalt orienteret erhvervspolitik, der ikke havde plads for det gamle, regulerede kompagnis særinteresser« (s. 128). Som forskningsoversigt er bogen da nyttig, selvom dens pauvre produktionstekniske skikkelse næppe kan give den overlevelschance, hvis meningen havde været, at den skulde tjene som et orienterende hjælpemiddel.

E. Ladewig Petersen

Günter Knüppel: Das Heerwesen des Fürstentums Schleswig-Holstein-Gottorf 1600–1715. Quellen und Forschungen zur Geschichte Schleswig-Holsteins, Bd. 63. Karl Wachholtz Verlag, Neumünster 1972. 244 s.

Værkets undertitel, »Ein Beitrag zur Verfassungs- und Sozialgeschichte territorialstaatlicher Verteidigungseinrichtungen« præciserer arbejdets sigte. Forsvarsvesenet og dets indretning opfattes og analyseres som et led i den komplicerede proces, der førte til udviklingen af en territorielt afgrænset statslig suverænitet, ligesom undersøgelsen beskæftiger sig med de væbnede styrkers og den militære stands integration i statsmaskineriet i den hensigt at påvise, hvilken rolle statens monopolisering af den militære magt spillede for udviklingen af den statslige suverænitet. Grundtanken bag undersøgelsen er således tydeligt beslægtet med Gerhard Oestreichs tese fra 1958 om et snævert samspil mellem forsvarsordningernes udformning og suverænitetsudviklingen i de tyske territorier i perioden 1500–1800.

Undersøgelsens tidsramme falder nogenlunde sammen med den periode, hvori Sverige spillede en politisk rolle i Nordtyskland – en rolle, der samtidig betød en konstant trussel syd fra mod Danmark. På grund af det dansk-svenske modsætningsforhold og den svenske tilstedeværelse i Nordtyskland havde hertugdømmerne i denne periode en enestående strategisk betydning. Undersøgelsen er udformet som en analyse af de gottorpske hertugers udnyttelse af dette forhold til opbygning af deres egen territoriale suverænitet i området – en opbygning, hvori hærordningerne spillede en afgørende rolle.